

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На цей час Європейський союз (ЄС), являє повноцінний єдиний ринок, який спирається на єдину систему регулювання процесів економічного розвитку. Складовою частиною цієї системи є спільна торговельна політика, яка являє собою унікальний досвід взаємодії. Саме на основі узгодження заходів торговельної політики багато в чому стала можлива інтеграція в інших сферах країн ЄС. Торговельна політика ЄС відрізняється різноманітністю інструментів регулювання і специфікою їх застосування щодо окремих груп країн. У новому тисячолітті торговельна політика ЄС не втратила свого значення з точки зору забезпечення конкурентоспроможності угруповання [1].

В останні роки для всіх країн все більшого значення набуває проблема ефективного використання переваг міжнародної торгівлі і забезпечення балансу між інтересами національних виробників і тенденціями розвитку світового ринку за допомогою інструментів торговельної політики. Цим проблемам присвячені роботи Бабіна Є.П., Барановського В.Г., Бліхара М.М., Глазьева С.Ю., Грінберга Р.С., Данільцева А.В., Динкін А.А., Дюмулен А.В., Загашвілі В.С., Іванова І.Д., Королева І.С., Кузнецова А.В., Лівенцева М.М., Перський В.В., Рибалкіна В.Є., Смітєнко Б.М., Спартака А.Н., Халевинської Є.Д., Шишкова Ю.М., Щетиніна В.Д., Кругмана П., Лоуренса Р., Тарра Д., Требілкока М., Хокма Б. та ін.

Заходи торговельної політики в роботах українських економістів, як правило, досліджуються в рамках багатосторонньої торговельної системи або на рівні окремих країн. У цьому зв'язку, як і раніше досить актуальним є теоретичне дослідження виникнення та інструментів реалізації торговельної політики на основі досвіду ЄС як угруповання, що досягла найбільш глибокої взаємодії в даній сфері.

Мета дослідження полягає у вивченні передового зарубіжного досвіду реалізації концепції спільної торговельної політики з урахуванням інтересів усіх зацікавлених суб'єктів.

Регулювання зовнішньої торгівлі, майже завжди і для всіх країн було питанням політичним, яке має важливе значення з точки зору визначення позиції країни, або групи країн у світогосподарських зв'язках. Саме тому вироблення спільної торговельної політики ЄС – це один з найважливіших напрямків і досягнень інтеграційної взаємодії. За довгі роки ця політика зазнала серйозні реформи і в даний час спільна торговельна політика ЄС подальше є важливою перевагою і інструментом інтеграції.

Перші кроки в області розробки і реалізації спільної зовнішньоторговельної політики були зроблені ще задовго до підписання основоположних документів Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Вже в XVIII і XIX ст. провідні політичні діячі Європи висловлювалися за об'єднання зусиль європейських країн у різних галузях, в тому числі і в сфері регулювання торгівлі. Практично всі європейські країни пройшли через етап формування митних союзів. Створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) дозволило шести європейським країнам, які увійшли в угруповання, успішно пройти стадію зони вільної торгівлі.

Підписуючи в 1957 р. Римський договір про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), країни-учасниці поставили завдання створення єдиного митного союзу як більш високого ступеня регіональної взаємодії.

Тривалий час відособленість національних ринків і різноманітність вживаних ними захисних та стимулюючих заходів були головними причинами низької конкурентоспроможності європейських фірм. В якості основних причин слід відзначити такі:

- 1) економічні масштаби окремих країн ЄС не дозволяли повною мірою протистояти зростаючому натиску основних конкурентів – США, Японії, а в останні роки також нових індустріальних країн;
- 2) відмінності в правилах прийняття захисних заходів дозволяли конкуруючим фірмам проникати на ринки одних країн через ринки інших, менш захищених від іноземної конкуренції;
- 3) неузгодженість заходів стимулюючого характеру збільшували число дрібних конкурентів на ринку одного товару, що суттєво посилювало конкурентні позиції американських і японських ТНК [2].

В умовах конкуренції, що загострилася і виходу на новий рівень протекціоністського захисту, а також у зв'язку з розширенням сфери конкуренції і залученням в неї послуг і науково-технічних знань, ще більш гострою стала необхідність вироблення єдиного підходу до захисту національного європейського ринку. Закладені в основу Римського Договору принципи і правила формування спільної торговельної політики

були перероблені і доповнені, що отримало відображення в Маастрихтському Договорі, Амстердамському Пакті і Лісабонському Договорі. Поняття «торговельна політика» було розширено, і узгоджені дії стали поширюватися на всі сфери зовнішньоекономічної діяльності.

Об'єднання голосів і зусиль у галузі регулювання зовнішньої торгівлі сприяло істотному підвищенню авторитету ЄС у світі, посилило позиції об'єднаної Європи на двосторонніх переговорах з окремими партнерами і на багатосторонніх переговорах у рамках ГАТТ / СОТ. Виступаючи на відкритті міністерської конференції СОТ в 1997 році, представник Директорату КЕС з торгівлі зазначив, що в перспективі модель взаємодії та лібералізації торгівлі в рамках ЄС може послужити прикладом для оформлення взаємодії між членами СОТ [3].

Як найбільший ринок, ЄС суттєво впливає на стан світової торгівлі і розробку правил її регулювання. У деяких випадках цей вплив буває асиметричним: ринок Співтовариства та його регулювання для інших країн більш важливі для інших країн значення, ніж ринок цих країн – для ЄС. Для багатьох країн, що не входять в Європейський Союз, питання зовнішньоторговельного і зовнішньоекономічного регулювання в рамках угруповання відіграють важливу роль. Послідовно проводячи переговори з метою вирішення всіх виникаючих проблемних питань, ЄС вдалося сформувати систему зовнішньоторговельних відносин і зовнішньоторговельного регулювання з окремими країнами з урахуванням їх специфіки та значення для європейського ринку. Для кожної групи країн, що мають спільні специфічні риси і значення для ЄС в якості торгових і економічних партнерів, були розроблені особливі форми відносин і певні преференції. Це стало важливою конкурентною перевагою ЄС у порівнянні з зарубіжними конкурентами, оскільки дозволило певною мірою закріпити свої позиції на найбільш цікавих ринках.

Торговельна політика на європейському рівні формується і реалізується за допомогою двох типів законодавств – первинного і вторинного. Відповідно до первинним законодавством, тобто установчими договорами ЄС; договорами, що вносять до них зміни; договорами про вступ нових держав; регулювання відносин з третіми країнами та іншими суб'єктами міжнародних економічних відносин здійснюється узгоджено. Компетенція спільної торговельної політики розповсюджується на торгівлю товарами, послугами та, у відповідності з Договором Ніцци, торгові аспекти інтелектуальної власності. Інші питання, частково відносяться до компетенції спільної торговельної політики, включають: непряме оподаткування, застосування стандартів і заходів технічного регулювання, патентна політика та дотримання зобов'язань щодо прав на інтелектуальну власність.

Європейська система заходів торговельної політики включає [4]:

1) регламенти, які є обов'язковими і мають пряму дію в країнах-членах ЄС; для їх реалізації не потрібно прийняття спеціальних рішень;

2) директиви, що вимагають транспонування в національні правові системи: є обов'язковими для виконання країнами-учасницями, проте національні органи влади можуть самостійно визначати форми і методи реалізації поставлених завдань;

3) рішення, обов'язкові для виконання тими, кому вони адресовані, можуть бути звернені до всіх або окремих учасників інтеграційного угруповання;

4) рекомендації і думки Комісії, які не є обов'язковими документами і носять рекомендаційний характер.

Характерними рисами європейського механізму регулювання торгівлі прийнято вважати:

– поєднання двох типів інститутів: міждержавних і наднаціональних. Це сприяє підтримці балансу між інтересами окремих держав-членів та інтересів ЄС в цілому;

– поділ компетенцій між інститутами ЄС та національними урядами. Можна виділити області компетенцій: сфери, в яких здійснюється спільна політика на рівні ЄС (аграрна, торговельна тощо); сфери змішаної компетенції, де за окремі напрями чи групи питань відповідають органи ЄС, а решта, як і раніше перебувають у віданні національних урядів (регіональна, соціальна та ін.); сфери, в яких функції ЄС обмежуються координацією дій держав-членів та виробленням рекомендацій (макроекономічна, політика в галузі навколишнього середовища та т.п.);

– різноманіття типів прийняття рішень – від регламентів та директив, обов'язкових для виконання національними урядами і всіма учасниками інтеграції, до висновків, що мають рекомендаційний характер [5].

Свобода руху товарів в ЄС вважається першою з чотирьох основних свобод, на яких будується єдиний ринок. Договір про створення ЄЕС передбачав широкий спектр правил, що забезпечують свободу руху товарів. Ці правила можуть бути розбиті на дві категорії. По-перше, заборонено встановлювати митні збори щодо товарів з країн ЄС. По-друге, скасовано всі кількісні обмеження на імпорт і експорт товарів.

Проте можливі винятки із загального правила, і положення про торгівлі квоти не виключають можливість заборон чи обмежень на експорт, імпорт або транзит товарів. Такі обмеження можуть встановлюватися з міркувань суспільної моралі, громадського порядку чи державної безпеки, захисту здоров'я та життя людей та ін. Однак, фактично, країни ЄС не мають можливості широко використовувати дане застереження, так як Суд Європейських Співтовариств пильно стежить за дотриманням цієї свободи, яка має величезне значення для економіки ЄС.

Треба відзначити, що вільний рух товарів поширюється на товари, які вироблені в країнах-учасниках, а також на товари з третіх країн, що вільно циркулюють в країнах ЄС [6]. Органи ЄС вжили низку заходів щодо гармонізації законодавств держав ЄС для полегшення пересування товарів.

З самого початку торговельна політика ЄС спрямована на досягнення двох цілей: полегшити здійснення торгівлі всередині угруповання і виробити єдиний підхід до третіх країн, у тому числі з метою захисту своїх виробників і зміцнення позицій ЄС у світі. Сучасна спільна торговельна політика ЄС спрямована на забезпечення функціонування єдиного внутрішнього ринку та захист інтересів виробників ЄС. Ця задача є особливою, що підкреслено в прийнятій у 2010 р. новій Стратегії торговельної політики ЄС [7]. Відтепер торговельна політика ув'язується із загальною стратегією економічного розвитку ЄС та стратегією підвищення конкурентоспроможності. Цей документ є логічним доповненням Лісабонської стратегії та направлений на використання переваг глобальної торгівлі в інтересах розвитку Європи.

Стратегія повинна сприяти відкриттю для компаній ЄС нових ринків і підвищенню конкурентоспроможності їх товарів і послуг у третіх країнах [8]. Крім того, ставиться завдання скоротити рівень протекціонізму з боку самого ЄС, оскільки без цього неможливо дістатися аналогічних поступок з боку третіх країн. Торговельна політика ЄС повинна, орієнтуватися, насамперед, на інтереси компаній, що забезпечують загальний рівень конкурентоспроможності європейського ринку. Цим же інтересам повинна відповідати взаємність двосторонніх торговельних угод і, як наслідок, відмова від невзаємних преференцій, забезпечення доступу приватних компаній до механізму вирішення спорів та ін.

Враховуючи зазначені принципи формування торговельної політики ЄС, а також тенденції поглиблення і розширення європейської інтеграції, можна сформулювати такі особливості торговельної політики ЄС [9].

1. Відсутність обмежень усередині ЄС. В якості перших кроків щодо створення Єдиного внутрішнього ринку ст. 110 Римського Договору передбачала зняття митних і кількісних обмежень на взаємну торгівлю країн-учасниць як фактора підвищення конкурентоспроможності європейських держав. У ст. 112 цього ж розділу країни взяли на себе зобов'язання проводити послідовну гармонізацію всіх заходів зовнішньоторговельної політики, включаючи допомогу третім країнам, беручи до уваги при цьому позицію всіх країн Співтовариства. Згодом всі ці та багато інших заходів були покладені в Програму формування єдиного внутрішнього ринку ЄС, який остаточно почав функціонувати з 1 січня 1993 року. При збереженні в деяких випадках розбіжності з питань оподаткування в ЄС ведеться процес гармонізації податкових систем з метою поступової ліквідації податкових бар'єрів.

2. Спільна торговельна політика 27 країн. Ринок ЄС – один з найбільших ринків світу, тому являє собою привабливе середовище для здійснення міжнародного бізнесу в усіх його формах, насамперед торгівлі та інвестування. З цієї точки зору слід чітко уявляти всі норми і правила, що регулюють взаємодію із цим ринком, правила виходу на нього, зберігаючи при цьому розуміння того, що єдині норми і правила (часто досить суворі) встановлені виходячи з інтересів 27 держав і погоджені ними на рівні законодавчих органів влади.

3. Постійне розширення географічного охоплення заходів торговельної політики. Причому, розширення угруповання має серйозні наслідки для основних партнерів і конкурентів ЄС, як з позитивної, так і з негативної точки зору.

4. Диференційований характер застосування інструментів, заходів торговельної політики і преференцій по групах країн. Країни ЄС сформували особливу і принципово відмінну від конкурентів схему взаємодії з основними партнерами по світовому ринку, розробивши складний, але цілком обумовлений у кожному конкретному випадку арсенал засобів регулювання зовнішньоторговельних зв'язків з урахуванням специфіки того чи іншого партнера.

Торговельна політика ЄС не може здійснюватися у відриві від інших сфер економіки [10], а тому вимагає узгодження конкурентної політики, політики інноваційного розвитку, підтримки малих та середніх підприємств (МСП) та деяких інших, що формують так зване підприємницьке середовище Європи [11].

Сучасна торговельна політика являє собою невід'ємну складову частину і, одночасно, один з найважливіших інструментів проведення економічної політики і формування національних конкурентних

переваг. Цілі, методи, форми та інструменти регулювання зовнішньоекономічних, насамперед, торговельних зв'язків з партнерами по світовому ринку відповідають конкретним умовам економічного розвитку. Політичний прагматизм і конкретні завдання внутрішньої економічної політики є визначальними чинниками формування торговельної політики, тим не менше, важливе значення відіграє наявність спільних для світового співтовариства правил, що є одним з основних ознак глобалізації світової економіки.

Торговельна політика є однією з фундаментальних основ європейської інтеграції, оскільки саме її реалізація була спрямована на досягнення ключових цілей, а саме формування єдиного ринку ЄС і посилення конкурентних позицій на світовій арені.

Аналіз передумов і законодавчої бази підкреслює складність і важливість системи регулювання зовнішньоторговельних зв'язків при дотриманні суворого виконання вимог функціонування єдиного ринку ЄС. Будучи складовою частиною глибоко продуманої і структурованої правової системи єдиної Європи, торговельна політика реалізується за допомогою строгих регламентів та рекомендаційних документів, що дозволяють приймати рішення та контролювати їх дотримання на всіх рівнях інтеграційної взаємодії. У реалізацію торговельної політики залучені різні інститути ЄС. Безпосередньо наднаціональними органами ЄС, до компетенції яких входить проведення і регулювання спільної торговельної політики ЄС є Комісія Європейського Союзу, Європейська Рада та Європейський парламент.

Література

1. Мусієнко С.В. Торговельна політика як феномен розвитку міжнародного економічного співробітництва країн / С.В. Мусієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20100916/ek_musienko.htm
2. Доусон Л.Р. Комерційна дипломатія: торговельна політика і право: [посібник] / Л.Р. Доусон, М.З. Мальський, Е. ван Дузер, М. Микієвич, Р.Я. Москалик, Р.Чайту та ін. – Львів: Астролябія, 2006. – 704 с.
3. Мельник Т. Тарифне регулювання в контексті членства в СОТ / Т. Мельник // Вісник Київськ. нац. торгів. ек. ун-ту. – 2009. – №2. – С. 5-12
4. Бліхар М.М. Теоретичні основи дослідження спільної торговельної політики Європейського Союзу / М.М. Бліхар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=250>
5. Корден М. Торговельная політика и экономическое благосостояние / М. Корден [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.seinstitute.ru/Files/Veh6-39_Corden.pdf
6. Білорус О.Г. Глобальні трансформації торгівлі: [монографія] / О.Г. Білорус, В.І. Власов; Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАНУ, ННЦ «Інститут аграрної економіки». – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 226 с.
7. Trade, Growth and World Affairs. Trade Policy as a core component of the EU's 2020 Strategy. European Commission COM (2010) 612. - Brussels, 2010.
8. Treaty establishing the European Community. Title IX, Common Commercial Policy, Article 110, стр. 99 // Official Journal of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0363:0390:EN:PDF>
9. COM (2005) 551 и Commission Recommendation No.2003/361/EC от 6 мая 2003 года OJ L 124, 20 May 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/february/tradoc_147475.pdf
10. Пасічна О.Ю. Структурний підхід до формування зовнішньоекономічної стратегії держави в умовах глобалізації / О.Ю. Пасічна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 17-27.
11. Key figures on Europe 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-12-001/EN/KS-EI-12-001-EN.PDF

621.31: 332

*Самойленко І.О., к.е.н., доцент,
Харківська національна академія міського господарства*

РЕГІОНАЛЬНИЙ РИНОК ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Електроенергетика – одна із системоутворюючих галузей економіки України, і вона є сьогодні невід'ємною складовою інноваційних процесів розвитку як регіонального так і національного господарства. Необхідність розвитку ринку електроенергії стає особливо актуальною, коли електроенергія розглядається як найважливіший енергетичний ресурс, чинник енергетичної безпеки, джерело економічного зростання національної та регіональної соціально-економічних систем.